

bantur, imo etiam rejiciuntur. Patres quoque non semel inter se, salva charitate, conflictantur atque ab invicem dissentiunt (1). In his pro terea ponderanda sunt rationum momenta, fundamenta inquirenda auctoritatum quas pro se adducunt, critica demum lance singula expendenda sunt (2).

Ad dignoscendum vero quandonam patres censerit debeant veluti traditionis et ecclesiasticæ doctrinæ testes, nonnullæ in promptu regulæ seu principia habenda præ oculis sunt; ac 1. si id expresse affirmant uti sæpe ab ipsis fit; 2. si aliquid doctrinæ caput tanquam certum et exploratum, et in Ecclesia receptum exhibent; 3. si vix nova exorta sententia in illam statim exurgant tanquam in errorem aut hæresim receptæ in Ecclesia doctrinæ adversantem; 4. si illius auctorem exagitent veluti novatorem et hæreticum; 5. si omnes aut perique saltem ejusdem ætatis conspirent in proponendo aliquo articulo uti Ecclesiæ ac fidei doctrina, aut in dogmatica alicujus Scripturæ textus expositione afferenda: quod et de moribus similiter, seu de doctrina morali debet intelligi (3).

Hic tamen sedulo animadvertendum est, in scriptis quoque patrum distinguere nos debere *objectum* fidei quod tanquam traditionis testes propugnant a *motivo* seu etiam a modo quo illud adstruunt. In *objecto* enim fidei proponendo vere se testes produnt, in ratione autem qua illud defendunt aut vindicant, jam uti doctores sese gerunt; interdum debiliores probationes adducunt, quibus tamen infirmari veritas nequit ipsius *objecti* (4). Animadvertenda insuper diversa ratio est, qua patres utuntur quando propriam sententiam adstrunt, ab ea qua fidei dogmata ex traditione propugnant. Etenim cum propriam teneant sententiam, sic disserunt ut nullam diverse sententibus notam inurant, imo liberum ceteris relinquunt proprium sectari placitum, ut patet ex iis qui contendebant iterum tingi debere ab hæreticis baptizatum (5), ex iis qui regnum millenarium adstruebant, aut inspirationem septuaginta interpretum, aliaque ejusmodi propugnabant (6); contra vero cum de fidei ageretur

(1) Illustre hujus rei exemplum habemus in ss. Hieronymo et Augustino, qui in nonnullis inter se disceptabant, salva charitate, ut patet ex utriusque doctoris epistolis.

(2) Cf. Natal. Argonens. op. cit. *De opt. legend. pp. Meth.* p. 3. c. 11.

(3) Cf. Maran. *Præf. in opp. s. Justin.* part. 2. cap. 15. § 4. n. 1. seqq. et Melch. Canum, *De locis*, lib. VII. cap. 2. seq.

(4) Cf. Melch. Can. loc. cit. cap. 2. et p. Kilber S. J. in op. *Principia theologica*, Wirceburgi 1771. Disput. 5. *De principis adjuvantibus*, cap. 1. art. 1. et seq. ubi plura scitu digna adnotat circa sanctorum patrum usum in re theologica.

(5) Cf. quæ scripsimus in tract. *De sacr. in gen.* cap. 5. col. 42.

(6) Cf. Maran. loc. cit. n. 2. qui animadvertit Justinum ita regni terrestris commentum defendere, ut pure et integre fidei testimonium adversariis tribuat, contra vero in *Diad. cum Tryphone*, n. 80. christianos esse negat eos qui resurrectionem non credunt; sic etiam quamvis idem s. Martyr septuaginta interpretum inspirationem tueatur, at tamen longe diversa ratione id propugnat ab eo quo prophetarum asserit inspirationem. Judeos enim in hoc tantum castigat n. 68. 71. 72. quod elaboratam apud Ptolemæum interpretationem immutare et vituperare audent; ni-

doctrina, nullum patiebantur aliter sentire, e. g., circa futuram corporum resurrectionem, divinitatem Verbi vel Christi, inspirationem prophetarum, etc.

Quæ si præ oculis habeantur, facile erit os patrum obtrectatoribus obstruere, dum vel eorum errores in critica, in physicis, in exegetica, in historia, in peculiaribus sententiis exaggerant (1); quamvis enim admittantur ejusmodi nævi in patrum libris, non ideo extenuatur ipsorum auctoritas, quando, juxta modo expositas regulas, veluti testes traditionis atque communis fidei se præbent (2).

§ VII. *De scholasticis theologis.*—Sanctos Ecclesia patres in re de qua agimus scholastici theologo exceperunt. Hi pariter dupliciter spectari debent, tum scilicet uti traditionis testes et traduces, atque uti doctores, qui acceptam ab antiquitate doctrinam et propugnant et illustrent. Qui primum invexisse methodum scholasticam perhibentur, sunt s. Joan. Damascenus inter Græcos, et s. Anselmus Cantuariensis inter Latinos; eam deinde excoluerunt atque ad perfectionem adduxerunt potissimum Magister sententiarum, seu Petrus Lombardus, s. Thomas Aquinas ac s. Bonaventura, quos deinceps innumeri pene subsequuti sunt (3).

Nos sub priori aspectu hic scholasticos spectantes, eos magni faciendos existimamus præsertim ex eo quod Ecclesiæ doctrinam ad quædam capita redegerint, ac formulis determinarint. Evidens porro est, quod cum ipsi ejusmodi doctrinæ capita collegerint ac for-

nime vero, quod divinitus inspiratam non crederent; et ita de aliis ejusmodi dicatur.

(1) Inapte prorsus ad patrum auctoritatem minuendam ejusmodi errores ab hæreticis objiciuntur ac novissime a Shuttleworth, op. cit. pag. 46. seqq. cum nemo catholicorum sit qui regulas non assignet adhibendas in recto auctoritatis patrum usu.

(2) Ex his quæ hætenus circa patrum auctoritatem constitimus refellitur quod ab Oxoniensibus refundi in catholicos solet, eos videlicet profiteri venerationem erga patrum auctoritatem in abstracto, sive theoretice, rejicere vero in praxi cum sibi adversantes experiantur. Hanc accusationem inter ceteros promovent Palmer ac Newman: prior enim in cit. *Tract. de Ecclesia*, vol. II. par. 5. cap. 5. pag. 61. in not. hujus agendi rationis accusat Michaëlem Medina, et Maldonatum; Newman vero inculcat præterea lect. 2. pag. 62. seqq. Petavium perinde ac si confessoris ac martyris autenticæ una cum patribus heterodoxie circa Trinitatem reos fecerit, item Bellarminum eo quod nonnullos patres circa purgatorium haud recte in omnibus sensisse affirmaverit. Dum talia obtrudunt Oxonienses, quid intendunt? Si contendant catholicos patrum auctoritatem respicere prout testes illi sunt traditionis, vehementer errant, cum hoc aperte adversetur ipsorum doctrinæ; si autem velint catholicos haud recte auctoritatem auctoritatem sectari in iis quæ fidem non attingunt, sed eos exigere ad quasdam normas, fatentur hoc ipso eos delectum quemdam habere in eorum sententiis amplectendis. Ceterum, quidquid sit de Medina quem nostrates etiam temeritatis inculcant dum arant erroris tot patres insinuat absque ullo vel levi fundamento, certe Newman ostendit se nunquam legisse præfationem in sex capita distinctam quam libris de Trinitate præfixit Petavium. Sed hoc de argumento cf. Zaccariam in Petavii apologia.

Præter auctores citatos cf. circa patrum auctoritatem eorumque usum Thomassinum in tractatu I. *De theologiae progenitis*, qui prostat in *Dogmatum theologorum*, tom. III. Paris. 1689. item *Prodromum ad theologiam dogmatico-scholasticam* P. Gauthier S. J. in *Thesuro Zaccarii*, tom. I. cap. 2. art. 6. De Moissy, « La méthode dont les Pères se sont servis en traitant des mystères. » Paris 1685. Quod postremum opus a Bossuetio commendatum fuit.

(3) Cf. Kilber, op. cit. *Disput.* III. cap. 2. art. 1. *De theologiae notionem et historia.*

multis determinarint, secuti sint receptam in Ecclesia doctrinam et traditionem, non autem ex arbitrio ita se gesserint. Quando propterea docuerunt e. g. septem esse Ecclesiæ sacramenta, tria ex his exprimere characterem, Christi corpus esse realiter ac substantialiter præsens in eucharistia, quando *transubstantiationem* vocarunt modum quo Christus in eucharistia præsens fit, aliaque id genus multa miro plane consensu tradiderunt, dubium esse non potest quin ea a majoribus acceperint; cumque suffragium ipsius tulerint Ecclesiæ, patet ineluctabilem esse hac in parte illorum auctoritatem. Quare inique prorsus segerunt protestantes, qui cum has formulas hancque determinationem in sanctis antiquioribus haud reperiant, commenta scholastica inclamant. Hi non satis inter enuntiatam veritatem distinguunt et enuntiationis formam; hæc siquidem scholasticis tribuenda est, veritas autem antiquitati et traditioni.

Quod si scholasticos consideremus quatenus doctores sunt, debemus ipsis a fortiori aptare quod de patrum auctoritate disserentes diximus. Debemus videlicet in primis discernere objectum a motivo seu a rationum et argumentorum momentis quibus illud adstruunt ac propugnant; debemus præterea dispescere quæ proponunt ut fidei et Ecclesiæ doctrinam a singulorum aut plurium etiam placitis et sentiis quas sequuntur; rimari fundamenta quibus innituntur, quo sensu vere scripserit Canus: « Plurium auctoritas obruere theologum non debet: sed si paucos viros modo graves secum habeat, poterit sane adversus plurimos stare. Non enim numero hæc judicantur, sed pondere » (*lib. VIII. cap. IV. n. 1*). Sane cernimus interdum peculiarem opinionem aut communem, aut fere communem ad longum temporis tractum vixisse, quæ postea veluti improbabilis, aut etiam falsa, rejecta ac eliminata est (1). Adjiendum insuper est nos debere vitia plurium ut pauciorum scholasticorum propria a methodo ipsa scholastica discernere. Hæc bona est ac plurimum inservit ad hæreticorum sophismata detegenda, ad statum questionis apprimè determinandum, ad claritatem consecutandam, aliosque ad usus. Vitia autem quæ irrepserunt ex illius abusu, quæque Canus (2) acerrime insectatur, declinari debent; neque

(1) Exemplo sit sententia de materia essentiali sacramenti ordinis, consistente in traditione instrumentorum, quæ nunc vix obsoleta non est, apud scholasticos tamen communis erat; idem non paucis aliis opinionibus contigit, quas longum esset singillatim enumerare.

(2) Lib. VIII. cap. 1. ubi inter cetera scribit: « Intellego autem fuisse in schola quosdam theologos adscriptitios, qui universas quæstiones theologicas frivolis argumentis absolverunt, et vanis invalidisque ratiunculis magnum pondus rebus gravissimis detrahentes, ediderunt in theologiam commentaria vix digna lucubratione anicularum. Et cum in his sacrarum Bibliorum testimonia rarissima sint; conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis sanctis oleant, nihil ne ex gravi philosophia quidem, sed fere e puerilibus disciplinis scholasticis tument, si superis placet, theologo dicantur: nec scholastici sunt, nedom theologo, qui sophismatum phrasas in scholam inferentes, et ad risum viros doctos incitant, et delicatiores ad contemptum... Intellego etiam in schola fuisse nonnullos quasi ad discordiam natos, qui tum optime dissertuisse se putant, cum contra doctores dixerint, ut non tam verum invenisse velle videantur, quam adversarios convincere, concertationibusque et rixis totas chartas implere. Atque inter hos sunt in Ecclesia

crimini verti methodo ipsi (1).

Ad hæc: duplex scopulus vitandus est, et eorum nempe qui adeo scholasticam methodum extollunt, ut nisi videant agitari quæstiones quæ ab antiquioribus scholasticis disceptabantur, vocesque adhiberi quæ penes illos in usu fuerunt, vix non despiciant ejusmodi lucubrationes tanquam jejunas, aridas ac theologo indignas. Imo nonnulli adeo progressi sunt, ut, nisi iterum revocetur peripatetica philosophia cum formis aristotelicis, clament vix actum non esse de Ecclesiæ fidei defensione. Hi profecto peccant excessu; sed et eorum cavendus est scopulus qui nimium scholasticos eorumque methodum deprimunt, et extenuant (2). Scholastici passim parvipenduntur ab hominibus in politiori litteratura sane excultis, sed doctrinarum copia, atque profunditate longe inferioribus. Aiebat Leibniti, res summi pretii delitescere sub rudiori scholasticorum cortice. Sane ab istis magna ex parte opus suum *De jure belli et pacis* Grotius delibavit. Barbeyracus plures confutavit errores Puffendorfii doctrinis scholasticorum (3).

§ VIII. *De Hæreticis.*—Mirabitur fortasse quispiam nos inter traditionis dogmaticæ testes advocare hæreticos ipsos, Ecclesiæ doctrinæ ac traditionis acerrimos

multi qui tanquam milites auctoritati vel teneant, vel impugnant, et tota eorum de re theologica disputatio partium studium est, contentio atque dissidium. »

(1) Cf. ibid. Canum, qui ita prosequitur: « Fuere autem sine dubio in schola multi qui, his vitiis declinatis, rem theologiam graviter sane ac modeste tractarunt... Propter paucorum vitia non est omnium corona traducenda; quod etsi plerique theologo in his vitiis essent, iniqua esset adhuc ista calumnia. Quemadmodum enim nemo justus et prudens universos adolescentes accusat, quamvis plurimum sint libidinosi, quoniam libido non est omnium adolescentium, sed non proborum; sic quoniam ista scholastica pertinacia theologorum levium est, non omnium, inique profecto, ut modo dicebam, schola traducitur propter ea vitia quæ non sunt scholæ, sed inertis, vane, contentiosæ scholæ. »

Quæ cum ita se habeant, jure merito a Pio VI. in *Constit. AUCTOREM FIDEI*, Pistoriensis synodi, prop. 76. « Insectatio, qua synodus scholasticam exagitat velut eam « que viam aperuit inveniendis novis, et inter se discordantibus systematibus quoad veritates majoris pretii, ac demum adduxit ad probabilissimum et laxissimum; » Quatenus in scholasticam rejicit privatorum vitia qui abuti ea potuerunt, aut abusi sunt; declaratur et damnatur uti « Falsa, temeraria, in sanctissimos viros et doctores, qui magno catholicæ religionis bono scholasticam excolere, injuriosa favens in eam hæreticorum conviciis. »

(2) Inter hos non infimum tenet locum Petrus Tamburinus, jansenistarum in Italia sub finem elapsi sæculi et hujus initium coryphæus; hæus, in op. *De fontibus sacre theologiæ*, Ticini 1790. vol. III. diss. IV. Sed Cf. contra eundem op. inscriptum, « La cattiva logica del giansenista D. Pietro Tamburini. Torino, 1793. »

(3) Cf. Gerdil, *Saggio d'istruzione teologica*, art. *De gli scolastici*. Opp. ed. Rom. tom. X. p. 267. necnon Muzzarelli, *Il buon uso della logica*. Opusc. IV. *Teologia edit.* Rom. tom. I. Item D. Boyer in op. *Défense de la méthode d'enseignement suivie dans les écoles catholiques*. Paris. 1856.

In scholasticis distinguenda sunt quæ pendent ab ingenii ac ratiocinationis acumine ab iis, quæ a positivis pendent documentis; in iis quæ ad prima spectant nemo fortasse eos superavit, in aliis vero passim labuntur liorum, potissimum ac documentorum inopia qua ætas in qua illi floruerunt, laborabat.

Cf. etiam Gener in *Prodromo I. Theologiæ scholasticæ dogmaticæ*, capp. 1, 2, 5 et 4. ubi copiose historiam traditionis scholasticæ theologiæ una cum ejus vindiciis, quibus addidit academiæ censum in quibus scholastica exculta fuit a sec. eccles. XII. usque ad an. 1767. et elenchum scholasticorum qui singulis sæculis floruerunt, eosque supra sexcentos enumerat.

hostes, verum si is penitus rem introspectat, nostram agendi rationem mirari desinet. Etenim haeretici vel inviti duplex semper nobis praebent luculentissimum verae fidei ac dogmaticae traditionis testimonium, tum nempe in eo quod retinent cum sese ab Ecclesia separant, tum in eo quod impugnant.

Ac primo quidem testes haeretici sunt Ecclesiae fidei locupletissimi ac traditionis in eo quod retinent, seu in laciniis antiquae fidei quas secum deferunt cum ab Ecclesia abscedunt aut ob suam pertinaciam ab ea expelluntur. Etenim haeretici ante proprias innovationes in Ecclesia catholica instituti sunt ac enutriti, cum vero non nisi in quibusdam peculiaribus articulis quos aut negant aut invehunt a veritatis semita aberrant, his demptis, reliqua profiteri pergunt cum Ecclesia catholica. Quapropter in articulis omnibus quos communes cum Ecclesia habent, testes sunt avitae illius fidei quae in Ecclesia obtinebat quando ipsi ab ea digressi sunt, aut ab ea fuerunt expulsi. Hinc quo antiquiores haeretici sunt, eo illustrius testimonium perhibent veritatem quas Ecclesia professas est.

Quod ut exemplis illustremus, docet nobis, ex. g., divinitatis Christi professae ab Ecclesia aetate sua trihaunt certissimum argumentum, dum Deo indignum esse asseruerunt cum natura humana vere copulari; ebionitae ac cerinthiani nobis pariter testes sunt, quod Ecclesia in veram crediderit Christi humanitatem eo quod ipsi verum imo purum hominem Christum fuisse praedicaverint; gnostici testes sunt creditae per peccatum originale vitiaetae naturae; ariani distinctionis personarum in Deo, eutychniani unitatis personae; nes oriani distinctionis naturarum in Christo, et ita porro. Cum relinuerint praeterea superstites antequae sectae tum ecclesiasticam hierarchiam, tum sacrificii oblationem, tum sacramenta omnia, ex illis merito concludimus Ecclesiam catholicam jam a quarto et quinto seculo eosdem retinuisse articulos quos posteriores haeretici veluti papismi innovationes recens inductas traxerunt, sicque haeticos per haeticos refellimus atque confundimus (1).

Verum non minus luculentum antiquae Ecclesiae catholicae fidei et avitae traditionis documentum suppeditant haeretici in ea doctrina parte quam ipsi adorti sunt. Quandoquidem nisi illa doctrina in Ecclesia uniuscujusque peculiaris sectae aetate invalisset, eam nunquam impugnassent haeretici, neque uti novatores ab Ecclesia damnati fuissent et rejecti. Quis enim inficias ibit Ecclesiam tres in Deo professam e se distinctas personas, quum sabelliani unicum personam in Deo trinominem excogitarunt? aut in Verbi divinitatem credidisse, cum ariani idem Verbum divinum creatum effutierunt? aut non professam esse hypostaticam duarum in Christo naturarum conjunctio-

(1) Hoc argumento egregie usi sunt D. Maran, et Renaudotius; ille in op. saepe cit. *Divinitas Domini nostri Jesu Christi*, praesertim lib. III, cap. 5, 6. et 7. iste vero in op. pariter cit. *La perpétuité de la foi*, tom. V. Profecto si omnia quae haeretice sectae singularim sumpta profiteantur non professae sunt cum Ecclesia catholica colligamus, plenam fidei catholicae doctrinam habebimus. Praeclarum, si quis unquam, catholicae veritatis triumphum!

nem ac proinde veram divini Verbi incarnationem, cum nestorianam moralem unionem invenerunt, et ita deinceps? Quapropter nobis satis est enumerare singularum sectarum antiquiorum errores, eosque aevi nostri unitariis, socinianis, rationalistis opponere, ut pateat quam antiqua fuerit Ecclesiae catholicae fides et doctrina circa articulos in quibus isti a fide nostra turpiter dissident (1).

Addimus insuper ex ipsa ratione qua antiqui haeretici impugnarunt veritatem aliquam catholicam, et ex difficultatibus quas sibi solvendas proposuerunt, deprehendi veram Ecclesiae doctrinam, ac dogmaticam Scripturarum interpretationem sensumque traditionalem, qui et olim pariter uti et nunc in Ecclesia viguit et viget. Ut unico insistamus exemplo, cum Tertullianus jam montanista effectus impugnavit indulgentias quae ad martyrum preces ab episcopis dabantur, atque urgebat valorem satisfactionis unius Christi ad excludendas satisfactiones martyrum, nonne illustre suppeditat testimonium de sensu ac doctrina Ecclesiae catholicae, quae tertio Ecclesiae seculo circa hos articulos obtinebat (2)?

Igitur vel oblectantes ac inviti haeretici omnes utroque modo Ecclesiae catholicae causae patrocinantur, ejusque antiquae doctrinae ac dogmaticae traditionis tabulas exhibent eo minus suspectas quod ab acerrimis ejus hostibus ac adversariis proferantur. Sunt nempe haeretici respectu Ecclesiae catholicae, quod sunt Judaei respectu christianismi, quorum nempe libri nobis subsidio sunt ad ethnicos et incredulos confundendos; sic illi nobis ad novos refellendos haeticos mirifice inserviunt (3).

§ IX. De Historia ecclesiastica.—Historiam quae refert Ecclesiae gesta plurimum conferre ad cognoscendam ejusdem fidem ac traditionem nemo si sapiat in dubium revocabit. Haec potissima ratio est cur Canus, etiamsi illam prius inter loca theologica recensuerit quae *adscriptitia* vocat ac veluti ex alieno emendicata (Lib. I, cap. III), postea tamen vix eam inter interna ac

(1) Isti enim haeretici omnes, perinde atque recentiores Lutherani, calvinistae, ac generatim protestantes omnes, defecare Ecclesiam contenderunt ab impura commixtione, atque ab abusibus qui Ecclesiam infecerant, atque ad pristinum nitorem ac simplicitatem revocare, non exclusis, ut diximus, a apostolis ipsis. Audaces homines qui opus Dei reformare non formidarunt. Verum ipsis fortiter semper Ecclesia firma veritatis columna restitit, atque deorsum fidei ab istorum dilapidatione servavit incolam, et haeticorum omnium conatus in nihilum redegit.

(2) Cf. quae scripsimus in tract. *De indulgentiis*; saepe nihil aliud Calvinus ad impugnandas indulgentias protulit quam quod Tertullianus adversus catholicos urgebat. Id ipsum dicatur de argumentis quae sibi objicit idem Tertullianus, quibusque utebantur catholici ad ostendenda remissibilia omnia peccata esse; ex his enim intelligimus quam fuerit nonnullorum Scripturae textuum dogmatica Ecclesiae interpretatio sec. III. Quod et de ceteris ecclesiasticae doctrinae impugnationibus dici debet.

(3) Quod de haeticis diximus applicari etiam potest pseudepigraphis, ejusmodi sunt *Constitutiones Clementinae*, *Constitutiones apostolicae*, *canones apostolici*, *libri syeyllii*; atque ejusmodi opera, quae quamvis subditiua sint ac spuria, plurimum tamen valent ad fidem cognoscendam Ecclesiae quae viguit illa aetate qua conscripta sunt, ac disciplinam quae tunc temporis obtinebat, praesertim cum pleraque eorum quae recensimus spectent ad II, III, aut IV. sec. Nunquam enim illorum auctores sperare potuissent se futurum facturos nisi quae vulgo tenebantur, his libris interseruisent. Theologus proinde iis uti ad rem suam potest.

theologorum propria non enumeret (*M. Canus, lib. XI*). Profecto theologis magno adjumento esse ecclesiasticam historiam res ipsa per se profitetur. Ea enim est quae continentem gestorum serie ob oculos ponit Ecclesiae originem atque per totum terrarum orbem propagationem, successiones episcoporum, praesertim vero Romanorum pontificum; ortum item et causas, incrementa, decremента, extinctionem denique plerumque haereseon; sanctorum praecleara facinora, auctorum scripta qui novis seculo floruerunt sive ad impugnandam, sive ad propugnandam rem christianam; opiniones et placita quae per secula singula viguerunt; passissime autem varias Ecclesiae vices; fidei firmitatem, Ecclesiae mentem et christianum sensum (1).

Cum vero non omnes historici sint aequae graves ac veritatis sectatores; sed alii destinata malitia aut oscitantia, alii anticipatis judiciis praepediti aliisque de causis, quas longum nimis esset singillatim persequi velle, non ea qua par est animi ingenuitate facta referant; sed prout diversimode affecti sunt causas negant effectibus aut improbabiles aut falsas, et ab eventu de intentione iudicium ferant, non se ad aetates quae praecesserunt, sed aetates illas ad se transferentes, ut deinde sententiam ex ideis quae nunc obtinent pronuntient; inde fit, ut iis qui animum ad historiae investigationem adiciunt magna sagacitate et arte critica opus sit.

Hic nostrum non est artis criticae praeccepta dare quae penes probatos auctores inveniri facile poterunt (2); nonnulla tamen vel obiter monita subjicere non abs re erit. Critica ars genuina recte usurpata haud levia adjumenta affert; hac enim freti viri docti permulta e tenebris eruerunt, alia ad tenebras e quibus eruperant, relegarunt; plura facta quae in dubium revocabantur plene illustrata sunt ac in tuto posita, contra vero inter fabulas amandata non pauca sunt quae passim uti certa habebantur; discreverunt opera notha a genuinis, sincera ab interpolatis, aliaque ejusmodi praestiterunt quibus historia pluribus vitata commentis ad suum lumen decusque est revocata.

(1) Historia ecclesiastica Natalis Alexandri theologis praeter ceteris utilis est, omnes enim enumeratas partes copiose exhibet; etenim non modo historiae synopsis per secula singula continet, quae satis sit ad rerum ecclesiasticarum cognitionem sibi comparandam, sed praeterea eruditissimis dissertationibus referta est criticis et polemicis quae fisdem usui esse possunt, et ex quibus rerum segetem uberrimam quisque haurire potest; dummodo tamen legatur cum animadversionibus Roncaglia, et annotationibus Mansi. Idem dicendum de Historia Fleury, quae critica Marchetti castigata est. Omnibus semper et rerum copia et documentorum praefereudi sunt Annales Ven. Caesaris Baronii cum critica Antonii Pagii, ejusque continuatoris Oderici Raynaldi cum annotationibus Mansi. Siquidem fieri posset, adeundi essent auctores ipsi antiqui, et ex ipsis fontibus aqua derivanda ob non pauca emolumenta quae ex ejusmodi lectione proveniunt.

(2) Plurimum ad hoc conferent prolegomena editorum Mauriaorum ad opera ss. patrum, item Petavii, Vallarsii, aliorumque ejusmodi eruditorum scriptorum; necnon Bollandianorum, in primis vero docti P. Danielis Papebrochii, qui ingentem arti criticae utilitatem attulit; item auctores Ephemeridum Trevulsiensium, Tillemontius alique complures. Optime meritis est de re critica P. Honoratus a s. Maria in op. tribus voluminibus in 4. comprehenso cui tit. *Reflexions sur les règles et sur l'usage de la critique*. Paris, 1715. Quod opus in Latinum coaversum prodit Vetus. 1788.

Verum et hic cautela adhibenda est; si enim ars critica prudens ac moderata sit, atque intra justos se contineat cancellos, valde prodest; si immoderata fuerit, effrenis, ac in temerariam licentiam erumpat, noxia fit ac periculi plena. Quo vitio potissimum protestantes laborarunt (1). Imo nec pauci catholici seculo praesertim superiore ejusdem vitii incusantur (2).

Modus itaque servari debet in ejusmodi critica, ac 1. ne in illa se ingerat quae ad eam non pertinent, ejusmodi sunt quae spectant ad fidem, aut eam ea quomodo sunt connexa, et ab Ecclesiae iudicio dependentia (3); 2. ut sit prudens in iis expendendis ac dijudicandis quae eidem subsunt, nihil temere statuat praecipue contra communem antiquitatis sensum, et absque gravi momento, adeo ut neque levissimis conjecturis, neque puerilibus rationibus, aut ex argumento mere negativo, ex eo deprompto quod forte res aliter se habuerit aut habere potuerit, ea in dubium revocentur aut etiam negentur quae aliunde fidem obtinuerunt apud viros graves et prudentes, et communi calculo probata sunt (4); 3. debet esse modesta ac sobria, ita ut non refragetur communi patrum sensui, Ecclesiae iudicio, conciliorum aut Romanorum pontificum decisionibus. Non enim defuerunt qui, inanis cujusdam artis critices obtentu, omnia pene religionis fundamenta subruere aduisti sint (5).

Tres canones profert statuitque Canus, quibus historiae auctoritatem complexus est, quatenus ea theologus uti in rem suam potest. Sunt autem, I. Praeter auctores sacros nullus historicus certus esse potest, id est, idoneus ad faciendam certam in theologia qdem (6). II. Historici graves, quales non-

(1) De quibus ita scribit Fleury in *praefat. ad Hist. Eccles.* « Sur ce fondement ils ont donné dans l'extrémité opposée; ils ont outré la critique jusqu'à ne laisser rien de certain; et la mauvaise émulation de paraître savant a entraîné quelques catholiques dans cet excès. » Sane Dallaeus eo progressus est ut tanquam spurias rejiceret ejusdem s. Ignatii. M. Le Clerc in sua Arte critica et ipse fines transgressus est, aliaque passim.

(2) Inter quos recensetur Erasmus qui nimia facilitate conjecturis indulgit sive ad abjudicanda non pauca opera a ss. patribus quae postea maturiore examine illis restituta sunt, sive emendandis aut substituendis verbis quae ipsi non ardebant; item Richardus Simonius, Du Pinus, Maimbourg, Baillet, praecipue vero Launois, aliaque non pauci.

(3) Huc refertur Mabilionii effatum, non esse breviorum viam ad perdendam fidem, quam ipsam fidem velle ad criticam revocare. Cf. ejus praeclearum opus cui tit. *Tractatus de studiis monasticis*, ex gall. ling. in latinum versum, a P. D. Josepho Porta. Venet. 1745.

(4) Cf. quae scite adversus Launoium dissertat. *De auctoritate negantis argumenti* scribit P. Honoratus a s. Maria in op. cit. *Animadversiones in regulas et usum critices* tom. I. dissert. III, art. 2. Tota Launoiani aditici molis quanta est, inquit perbelle Thiersius, in *Defens. adversus Launoii appendic. ad dissert. de auctoritate negantis argumenti*, neganti argumento, quo praesertim in sequentibus libris usus est Launois, tanquam cardinibus volvitur ac revolvitur. Cf. *Prodromum Joann. Launoii operum* edit. Carolinae Allobrogum 1751. tom. I, pag. 19.

(5) Jos. Gautier in cit. *Prodromo ad Theologiam*, diss. III, cap. 5, et art. 2. *De administranda historiae et artis criticae in theologia*, ubi breviter inveniuntur collectae ex probatoribus auctoribus quae ad praesens argumentum referuntur. Si quis vero uberiorem cognitionem exoptat, adeat auctores cit. praecipue vero Honoratum a s. Maria, qui copiosissime ac solide rem haec pertractat.

(6) Lib. XI, cap. 4, conclus. 1. Nonnulli tamen annota-

nulli sine dubio et in ecclesiasticis et in secularibus fuere, probabile argumentum theologo suppeditant, cum ad ea quæ sua sunt corroboranda, tum ad falsas adversariorum opiniones refellendas. III. Si omnes probati ac graves historici in eandem rem gestam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promittitur, ut theologicæ dogmata, firma etiam ratione constituantur (1). Ad discernendos autem veros a falsis historicis valde conferunt notæ quas in unum congressit card. Baronius scribens: « Non parum certe interest, in veritate historica disquirenda, auctorum qui res gestas scripserunt, quo vixerint tempore, cuiusve fuerint eruditionis atque existimationis, habere rationem; potissimumque, si hujusmodi scriptores rerum spectatarum, ac eorum ætate editarum, pietatem et virtutem cum doctrina et veritate conjunxerint; ut plane digni sint quibus fides integra adhibeatur; soli sint, quibus ceteri assentiantur; soli denique sint, quibus reliqui quæ sciverint, vel scripserint, tanquam ab iis accepta referant (2). » Demum quisque ad historiarum studium se confert, ille meminerit utrumque deesse historiæ oculum, ut ait Huetius, si illi chronologia desit et geographia.

CAPUT III. De mediis singularibus quibus antiqua traditio transmissa est atque cognoscitur.

Hactenus media generalia expendimus per quæ antiqua dogmatica traditio ad nos pervenit quibusque internoscitur; his jam adhibere lubet media singularia seu particularia quibus magis ac magis deprehenditur catholicæ fidei veritas quæ ope documentorum propagata est. Præcipua autem sunt epigraphia, numismatica, picturæ, sculpture, sepulchra, vulgo *catacumbæ*, sacræ ædes, quæ omnia negligi nullatenus a theologo possunt. Cum enim ejusmodi documenta ad primordia ipsa christianæ religionis assurgant, vim præ se ferunt ad persuadendum maximam, ita ut non pauci qui aut sanctorum patrum scriptis aut conciliorum decretis, aliisque id genus argumentis permoveri non potuerunt, victi demum antiquissimis his monumentis veritatem agnoverint, et ejuratis, quibus imbuti erant, erroribus, se ad Ecclesiæ catholicæ sinum receperint (3). Vix enim aliquod fidei

runt rei alicujus vel ab unico etiam historico relatæ posse constare certitudinem, si ratio habeatur tum ad rei naturam quæ narratur, quæ, e. g., sit publica, referatur ab auctore coevo, et ex qua graves pendeant effectus sive consecutiones; tum ad circumstantias, quæ tales sint, ut non poterint confingi, et a nemine fuerint falsitatis reprehensæ; tum ad gravitatem et sinceritatem auctoris. Sane nos non semel auctoritati unius auctoris acquiescimus, quando in eam talia adjuncta concurrant quæ omnem dubitandi suspensionem eliminant.

(1) Ibid. concl. II et III.
(2) Ad. an. Christi 54. n. 173. edit. Lucens. 1758. tom. I, p. 176.

(3) Sic enim scribit Aringhii de opere celeberrimo Antonii Bosii ejusque continuatoris Severani cui titulus: *Roma subterranea*: « Riportò poi tanto l'autore primiero, quanto esso, straordinario applauso, massimamente appresso i paesi ultramontani, i quali tirati dalla curiosità, facendo a gara nel leggerla, per discoprirsi in essa i riti della chiesa nascente, il culto delle sacre immagini e l'antica venerazione delle reliquie de' santi, alcuni eretici in leggendo convertironsi alla santa fede, ed abjurando l'eresia tornarono al grembo della chiesa. » Cf. Bottarium in præfat. op.

catholicæ dogma est ex iis quæ protestantes veluti novitia inventa, et romanas præstigias, fedamque *papismi* corruptionem traduxerant, quod non firmetur his monumentis antiquitatis. Nobis hic propositum haud est de singulis modo recensitis monumentorum classibus ex professo pertractare, cum præstitus nobis finis id non ferat, satis proinde erit ad scopum nostrum nonnulla saltem delibare, quæ usui theologo et adjumento esse queant, ut hic ex traditione hæc mediis cognita, feliciter dimicare valeat adversus fidei catholicæ oses et hostes; quod ut facilius obtineat, prolatis opportunis exemplis, rem totam illustrabimus, ad probatos auctores quoad reliqua remittentes auditores nostros, ut, cum opus fuerit, uberiorem sibi cognitionem comparare possint.

§ I. De Epigraphia. — Magni faciendam esse veterum inscriptionum christianarum auctoritatem ex eo facile colligitur, quod antiqui fideles summo cum animi candore lapidibus ad perennem memoriam consueverint fidem suam exhibere. Luculentissima proinde traditionis ac fidei tunc temporis receptæ, cum ejusmodi inscriptiones prodierunt, testimonia sunt, et eo pretiosiora, quod pauca omnino ex primis Ecclesiæ seculis patrum scripta ad nos usque pervenerint (1). Quare ejusmodi inscriptiones tanquam supplementum spectari debent libræ inopia, quos vel vulgare patres tot pressi ethnicorum insectationibus non potuerunt, aut tempus edax nobis eripuit. Quod autem de inscriptionibus diximus earumque auctoritate et usu in rebus theologicis, ne sæpius eadem iterare debeamus, de monumentis reliquis intelligi debet. Nam quod de prisca Romanorum monumentis aiebat Tullius, et nos usurpare possumus: « Exempla ex veteri memoria et monumentis ac litteris, plena dignitatis, plena antiquitatis. Hæc plurimum solent et auctoritatis habere ad probandum, et jucunditatis ad audiendum (2). »

Atque ut exemplis rem nostram illustremus, ex inscriptionibus, omissis quæ ad Dei unitatem ac personarum Trinitatem, divinitatemque Christi confirmandam spectant (3), ut insistamus in maxime consuetudine et picture sacre estratte dai cimieri di Roma. Roma 1737. pag. 3. Mabillonius quoque refert in suo *Itinere Ital.* pag. 154. edit. Paris., Batavum quemdam, nomine Albertum, domi suæ non ignobilem, qui Romam accesserat, ut suis ipse oculis subterraneos veterum christianorum receptus, ibique condita monumenta lustraret, adeo sectæ, cui adhaeserat, pœnituisse, ut severiorum Franciscanum se veste induerit, dumque Mabillonius scribebat, ex asperimis illorum legibus viveret.

(1) Reipsa patrum latinorum scripta ex primo seculo nulla habemus; ex sec. II. unus superest Tertullianus, qui jam attingit secul. III. ex III. secul. præter Cyprianum unus alterve floruit, quem allegare possumus; paucos etiam edidit sec. medium IV. Plerique vero eorum qui sub sec. IV. finem, aut sec. V. scripsere exteri sunt: christianæ vero inscriptiones italicarum ecclesiarum, ac romana cum primis traditionem exponunt. Cf. Zaccariam, *dissert. re veterum inscriptionum christianarum in rebus theologicis usu*, cap. 2.

(2) In Verrem act. II., lib. III., cap. 90. edit. Taurin, 1826. opp. tom. V.

(3) Has magno numero collectas atque in sua propria argumenta distributas reperies apud Gener S. J. in *Theologia dogmatico-scholastica*, Romæ, 1738. tom. II.

troversis articulis; imprimis quoad infantium baptismum, innumeri pene suppetunt lapides in quibus perhibentur infantes recens tincti *fideles ac neophyti* nuncupati. Sic apud Victorium novem mensium puella, *Tecla fidelis* appellatur (*In dissert. philologica, Romæ, 1751. pag. 48*); item Victor dierum LXXX apud Bollettum *Neophytus* dicitur (*Osservazioni sacre sopra i cimieri*, pag. 807); necnon Apronianus qui *annum agebat, menses novem, dies quinque cum fidelis de seculo recessit* (*Ibid. pag. 462*); item Achilliam *Neophytam unius anni, mensium V.* exhibet Muratorius (1); ut alia silentio prætereamus (2). De Sacramento confirmationis a baptismo distincto inter cetera occurrit inscriptio de *Picentia legitima Neophyta* (jamdiu baptizata), die V. Kal. Sept. consignata a Liberio P. F. apud Gruterum (Cf. *Zaccariam dissert. cit. cap. XII*). Nec minus illustria sunt quæ occurrunt in veterum christianorum inscriptionibus de reali Christi præsentia in eucharistia, ut fidem facit græca inscriptio Augustoduni nuper reperta (3); ita pariter de invocatione sanctorum eorumque cultu. Etenim præterquam quod eos passim in epigraphis vocant *domnos et dominos* (4), ubique venerationis ac reverentiæ causa, vota etiam ipsis persolvisse exhibentur christiani: sic *Camasius et Victorina* PAPRO et MAUROLEONI *sanctis martyribus* vota solvisse dicuntur (5); votum pariter s. Petro solvisse Agathum quemdam docet Gruteriana inscriptio (*Apud Zaccariam dissert. cit. cap. ult.*); quemadmodum et tabula marmorea a Fabretto prolata exhibet votum oblatum Paulo (6). Sanctos etiam

(1) *In novo Thesuro veterum inscriptionum*, Mediol. 1742. class. XXV. pag. 1819.

(2) Ex his aliisque monumentis quæ ad primævam Ecclesiæ spectant colligimus quid sentiendum sit de Shuttleworthii assertionem, probari non posse baptismum parvulorum ex traditione, eo quod primis duobus seculis ab Ecclesia baptismus collatus non fuerit *instantibus*. Certe ex hoc ipso ostendit hic auctor se parum versatum esse in studio antiquitatis christianæ.

(3) Celebrem hanc inscriptionem quæ reperta est an. 1859, qua evidenter realis Christi præsentia fides penes christianos III., aut IV. Ecclesiæ seculo adstruitur, omnium primus suæ integritati restituit ac illustravit Cl. collega meus Joan. Petrus Secchi in hac Universitate Gregoriana philologiæ græcæ professor in *dissert. quam legit in Academia Archaeologica die 11. Jun. 1840*, typisque eodem an. vulgavit. Atamen protestans Franzius cum eam dissertationem ac illustrationem postulasset, et dono accepisset a Cl. Auctore, in Germania deinceps, post menses sex tacito nomine expulavit, ac sibi plausit tanquam primo inscriptionis illustratori, licet illam hereseos lutheranæ figmentis contaminaverit potius quam illustraverit; fatetur quidem non aliter explicari posse quam de reali præsentia, sed *impenationem et invinationem* lutheranæ miserabiliter obtrudit, quamvis *per se* ex inscriptione quoque aperitissime comprobetur. De hoc litterario negotio ex ipsa Germania insignis vir, qui dissertationem primum jamdiu acceperat a Cl. Auctore, datis ad eum litteris 10. Febr. 1842. ita scribit: « Bibracensis tua inscriptio nunc per omnes Germaniæ doctas ephemerides discurrit, sed non tuo nomine, ita sunt *placuit hæretici*, verum Franzii et aliorum. » Quis non miretur post ea quæ diximus, ignorari in Germania, quod tamen non ignorabatur in Anglia jam inde a Januarii anni 1841, ut patet ex *The catholic magazine* p. XLVIII. January 1841, London?

(4) Pura exempla profert Victorius in *dissert. cit. pag. 28. seq.*

(5) Eam protulit Zaccarius in sua *Storia letteraria d'Italia* vol. II. pag. 555. Venezia, 1731.

(6) *Inscriptionum antiquarum quæ in ædibus paternis asservantur explicatio et additamentum*. Romæ, 1690. pag. 758. n. 659.

pie a fidelibus fuisse invocatos testatur inscriptio apud Maffeiom: PETE PRO PARENTES TUOS (*In Museo Veronensi, Veron. 1749. pag. 264. n. 13*), et altera apud B. narotium: PETE ET ROGA PRO FRATRES ET SODALES TUOS (1), ubi observat cl. Guadagnius, quod etsi recta latinæ locutionis structura his titulis desideretur, non minus est illarum pro nostro dogmate expressa sententia (2). Plura jam attulimus suo loco, quæ patefaciunt priscam christianorum fidem circa lustricum carcerem, ac suffragium quod animabus in illo detentis affertur ex fidelium precibus (*In Tract. de Deo Creat. p. 3, prop. cap. 6, ar. 2*) nunc addere juverit inscriptionem in Callixti seu Prætextati sepulchreto repertam in qua tituli conditor optat ac precatur defuncto, ut *illius Deus recordetur* (*Apud Muratorium in cit. Novo Thesuro inscriptionum. tom. 4, pag. 1836. n. 6*). Hoc idem conficit Brixianum dypticum his verbis inscriptum: *Memento Domine omnium defunctorum pontificum, etc.* (3). Et hæc speciminis gratia delibasse sufficiat, ut pateat quale emolumentum pro re catholica ex inscriptionibus derivare theologus possit.

Ut tamen utilior evadat ac fructuosior inscriptionum usus, præ oculis regulæ habende sunt quas doctissimus Zaccarius subjicit; ac 1. Lapidum, quorum testimonium adhibetur, ætas constare debet; 2. Antequam inscriptiones antiquæ ad theologicas tractationem deducantur, legendæ quam accuratissime sunt; 3. Curandum maxime est, ut recto, ac genuino sensu inscriptiones intelligas; 4. Cavendum ne phrasæ quædam perperam accipiantur; 5. Ut firmum ex inscriptionibus dicas argumentum, unam cum alia conferrere juvabit; 6. Cum aliis ejusdem ætatis certissimis monumentis inscriptiones conferto; 7. Demum: non inscriptiones solum sed earum quoque ornamenta perpendito, atque ex his ipsis seu illarum sensum colligito, seu novum argumentum ducito (4).

§ II. — De veterum christianorum monumentis reliquis.

Ne longius quam par est, ad ulteriora properantes,

(1) *Osservazioni sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro ornati di figure trovati ne' cimieri di Roma*. Firenze, 1716. pag. 168.

(2) *Opuscoli postumi italiani e latini dell'avvoc. Franc. Guadagni Romano*. Roma, 1858. *Orat. III. De dignitate et utilitate monumentorum christianorum*, pag. 100. Huc etiam spectat inscriptio quam non ita pridem in cœmeterio viæ Nomentanæ ad s. Agnetem reperit alter collega meus Rethovic. profess., in Coll. Rom. Cl. P. Jos. Marchi, quamque reposuit in Museo Kircheriano ac latine ita se habet:

Dionysius. Paer. Innocens
Hic. Quiescit. Cum. Sanctis
Recordantini. Antem. Etiam
Nostrum. In. Sanctis. Vestris
Precibus. Et. Mei. Scilicet. Qui
Sculpsi. Et. Mei. Qui. Scripsi.

Hanc græcè prout reperta est, vulgabit illustrabitque in opere cui incurabit cl. auctor circa monumenta vet. christianorum

(3) Ex tom. XXVIII. *Venetii eruditor. Diar. Maffei* in *Dicatione cit. Musei Veronens.*

(4) Cf. Zaccariam in *dissert. cit. quæ reperitur in ejus Thesuro Theolog. tom. I., p. 527. seqq.* ubi singularum regularum rationem reddit.